

16. Сингаївська А.М. Новому суспільству – нові знання / А.М. Сингаївська // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К.: Політехніка, 2008. – № 1 (22). – С. 68-74.
17. Штер Н. Мир из знания / Н.Штер // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.filosof.historic.ru> > books/item/f00/s00/z0000958/...

Galyna Petryshyn

Consideration as to the role of modern education in knowledge formation

The article is an attempt to find out the specifics of the formation of modern knowledge in Ukraine and to determine the role of education in semantic match knowledge of the sociocultural realities of society. The author emphasizes that the simultaneous coexistence of traditional and transitional elements, having a place in the educational system and socio-cultural realities in the Ukrainian society, led to the semantic side of modern knowledge.

Keywords: knowledge, social information, cultural capital, social value of knowledge, socio-cultural reality.

Надійшла до редакції 26.02.2015 р.

УДК 2-472:17.022.1-053.81

**© Василь Малик
(Чернівці)**

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті наведено авторський підхід до проблеми формування духовних цінностей у релігійній освіті. Проілюстровано досвід, що базується на історичних дослідженнях, які широко запроваджені у процес підготовки кваліфікованих фахівців, до роботи з учнями різних типів шкіл, що функціонують на Україні. Автор статті робить акцент, на актуальності запровадження зарубіжного досвіду у практику вітчизняних релігійних та світських шкіл.

Ключові слова: духовні цінності, зарубіжний досвід, педагог, законодавство, релігія, соціальна педагогіка, філософія, соціальна діяльність.

Актуальність проблеми. Реалії сьогоdnішнього дня загострили проблему Людини, її унікальності і значимості для суспільного розвитку.

Особливої актуальності набули питання, що пов'язані з формуванням ціннісного ставлення особистості до навколишньої дійсності. Адже саме цінності, як регулятори поведінки особи, виступають направляючою силою розвитку особи і поступу держави. У існуючих на сьогодні класифікаціях цінностей чітко прослідковується підхід до виокремлення духовних цінностей як регуляторів поведінки людини. У духовних цінностях відображено багатогранний світ особистості, її бачення минулого, сучасного й прийдешнього. Вони визначають спрямованість діяльності особистості, її внутрішні переконання й установки. Сформовані духовні цінності, які у загальному втілюються в усвідомленні Людиною змісту Божого Декалогу, формують новий тип особистості, з глибокими морально-етичними переконаннями і суспільно значущим спрямуванням.

Метою статті є окреслення шляхів і методик формування духовних цінностей через засоби релігійної освіти на основі зарубіжного досвіду, який активно запроваджується у практику роботи українських навчальних закладів.

Для досягнення мети дослідження окреслено наступні **завдання**:

- розкрити теоретичні підходи до питання формування духовних цінностей засобами освіти і релігії;
- обґрунтувати сучасні надбання вітчизняних духовних навчальних закладів у формуванні духовних цінностей молоді;
- окреслити перспективи запровадження закордонного досвіду у практику роботи вітчизняних духовних і світських навчальних закладів.

Ступінь розробки проблеми. Над проблемою працювало чимало науковців, які досліджували питання цінностей у вихованні, але найбільше нам імпонують підходи, наведені у роботах Г.Ващенка, О.Вишневецького; ролі релігії у вихованні – дослідження Б.Ступарика, М.Стельмаховича, А.Гаустайн, Г.Шульца, Річарда Р.Дана, Марка Х.Сентера; формування есхатологічного вчення як засобу духовного розвитку суспільства – наукові виклади А. Колодного, В.Докаша, В.Шевченка, та ін.

Основний виклад матеріалу. Питання формування духовних цінностей молоді були актуальні на всіх етапах розвитку суспільства. Підняті передовими людьми конкретної епохи проблеми паралельно знаходили втілення у практичній діяльності. І, як окремі положення, вони реалізовувалися у таких галузях як: релігійна педагогіка, соціальна педагогіка і філософська педагогіка. Проаналізуємо їх детальніше. На відміну від СРСР у країнах Європи на початку ХХ століття помітний вплив на формування загальнопедагогічних ідей і положень мала релігійна педагогіка. Її представники вважали, що ігнорування у вихованні релігійного виховного потенціалу породить духовний вакуум, втрату гуманних орієнтирів у підростаючого покоління, і наполягали на тому, щоб релігія виконувала базисну роль у моральному вихованні. Серед таких робіт доцільно звернути увагу на дослідження Ф.В. Ферстера, який розглядав людину як трагічну подвійну істоту, в якій від Бога і диявола замішані добро і зло. Щоб подолати цю подвійність в гуманному напрямку, слід вимагати від дитини дисципліни і слухняності, що є підготовкою до свободи духовної особистості. Ф.Ферстер головними рисами педагога визнає терпіння та самоопанування. На думку вченого, вихователь має бути “вільним від людських пристрастей, хотінь та упереджень”. Морально-етичні якості керівника навчально-виховного процесу він розглядає як головний фактор вироблення моральності учнів. Посилаючись на Я.А. Коменського, вчений підкреслює, що “вчитель має бути духовним організатором, який позбавляє людину від згубного роздроблення характеру, ставить в центр важливе і відводить в сторону побічне” [12, с.79]. Схожими до попередника є підходи Жака Марітена, який взагалі вбачав у світській педагогіці велике зло через її технологізм і невизначеність. Педагог вважав, що справжнє виховання має ґрунтуватися на ідеях християнського людинолюбства [6]. Вважаємо, що до початку ХХ століття виховний потенціал християнського вчення зріс у зв’язку з активною розробкою есхатологічного вчення. Адже саме окреслені есхатологією проблеми є достатньо сильним аргументом праведного життя для віруючої особи, у них вказувалися шляхи формування духовності – головної риси особистості. Есхатологія як наука про Спасіння людини, яке виступає провідним фактором благонадійного життя віруючого, визначила основні духовні орієнтири для особи, і розглядає їх в контексті загальної проблеми галузі – проблеми Спасіння після Другого приходу Ісуса Христа на Землю. Особливо активно розробка проблеми проводилася у ХІХ – на початку ХХ століття. У цей період навіть оформилися відомі два дискусійні підходи у богослов’ї: перший – “Есхатологія” є окрема центральна тема “Релігієзнавства”, і другий – “Есхатологія” не має права на самостійне існування; вона є лише таким же вченням як “Пневматологія”.

У теологічному енциклопедичному словнику У.Елвелла і у «Новому біблійному словнику» Есхатологія розглядається саме через призму тлумачення остаточної долі людини та людства, акцентуючи увагу на їх життєві земні справи [4, с.1434-1435].

Варті уваги у питанні формування духовних цінностей молоді людини роботи Августина Блаженного, Томи Аквінського, Р.Брауна, Д.Алісона, Я.Москалика, П. де Лоб’є, А.Цігенауса, П.Тівольс, В.Вроша, Р.Мизя, В.Лугового, Л.Сегюра, А.Фроссара та ін.

Католицькі теологи аналізують есхатологію у руслі проблем існування людини у світі. Важливі есхатологічні прогнози застерігають людину від необдуманого втручання у світ природи у якому вона живе і господарює, у життя іншої людини, її почуття і мрії. Беззаперечно цінність діяльності католицьких діячів саме у тому, що своїми дослідженнями вони не лише вказують на грішне життя людини, але й окреслюють для неї шлях спасіння. Наприклад, А. Цігенаус розкриває значення есхатології у богослов'ї та особистому житті людини, досліджує основи цієї науки, її біблійне підґрунття, вчення Церкви, розглядає розуміння есхатологічних моментів у різні історичні епохи [3]. У працях П.Тівольє, В.Вроша, Р.Мизя, В.Лугового, Л.Сегюра, А.Фроссара наведено характеристику перебігу основних подій кінця світу, зроблено наголос на сотеріологічній концепції есхатологічних пророцтв [3].

Цінними теоретичним надбаннями для формування духовних цінностей молоді є роботи протестантських авторів. Окремі дослідження М.Еріксона, Г.Тіссена, У.Грудема, А.Мак-Грата, П.Еннса, Ф.Стагга, Ч.Райрі, Р.Паша, Д.Коттрелла, Г.Даффілда, Д.Хайфорда, В.Мензіса, С.Гортонна оформлюють есхатологію як загальну (всезагальну), так і особисту [2]. Саме підняті авторами проблеми особистої есхатології, що ґрунтується на ідеї прагнення особистості до кращого життя і навіть більше того до блаженства у раю мають цінність у питаннях формування духовних цінностей кожної окремої особистості, для якої есхатологічні питання стають питаннями власного щастя і добробуту.

Особливою увагою серед українців на кінець ХХ століття користувалися роботи О.Уайт, незважаючи на те, що вісниця вбачала Тисячолітнє Царство на небі, що йшло у розріз з великим масивом есхатологічних досліджень того часу. У питаннях духовного формування молоді О.Уайт найбільш повно розглянула проблеми формування здорового способу життя молоді і її соціального служіння як шляху до духовного спасіння. На цій проблемі акцентував у вагу і адвентист А.Ліккі у роботі «Бог говорить».

Неможливо оминати увагою дослідження баптистського євангеліста Б.Грема "Чотири вершники Апокаліпсису" [1]. Послідовно розкриваючи завдання Церкви: помірковано брати участь у розв'язанні різних проблем, пропагувати Євангелію, готувати людей до вічного життя, євангеліст спрямовує особистість на вирішення власних екзистенційних проблем у руслі пошуку відповіді на запитання про земне призначення особи.

Чимало п'ятидесятницької літератури розкриває проблему настання днів Великої скорботи (Великого горя). Вважаємо, що загальні погляди на цю проблему передають дослідження В.Мензіса і С.Гортонна, У.Грудема, Г.Тіссена, Р.Паша, К. і Е. Чент, Т.Бейнса, С.Гортонна, Р.Спраула. У їх роботах маємо розуміння межового стану, коли тіло людини у могилі, а душа безсмертна. Саме тому, підкреслюють вони, потрібно турбуватися про добре і благочесне життя земне людини: турбуватися про ближнього, про свою душу, про загальне добро і щастя.

Таким чином, зроблений огляд джерел переконує, що у них наведено різноплановий розгляд питання духовного розвитку людини, та формування духовних цінностей молоді у контексті есхатологічних пророцтв і прогнозів, а також теоретичних основ есхатологічної проблематики. Практика роботи з віруючими людьми наштовхувала провідних релігійних діячів на переосмислення есхатологічних ідей і заземлення їх до рівня буденного життя. Це зумовило утвердження в науці і теології морально-етичного і сотеріологічного підходу до питання "кінця світу" як межового у екзистенційній проблематиці.

У формуванні теорії соціальної педагогіки, яку розглядали як вагомий засіб формування духовності, милосердя, жертвовності людини, джерелом теорії та практики вважали соціально-історичне знання. Відомим фактом є також те, що до кінця ХІХ століття філософію і філософію освіти вважали синонімами [8, с.67]. Визначаючи розвиток людини першоосновою культурного розвитку педагогі і філософи, теологи особливої ваги надавали взаємодії людини з навколишнім середовищем. У цьому ракурсі доцільно згадати роботи відомого французького вченого початку ХХ ст. Е.Дюркгейма. За основу своїх філософських роздумів учений поставив концепцію стадій цивілізації і колективних уявлень. Він пов'язує історичні епохи з виробленими ними цінностями – ідеалами

виховання. Разом з тим, Е.Дюркгейм підкреслював, що індивід повністю не залежить від колективних уявлень епохи, тому що має власні інстинкти і бажання, він прагне до індивідуальної соціалізації. Для досягнення цілей виховання, вважав Дюркгейм, педагогові потрібно вміло дозувати свій вплив. Відомим дослідником цього періоду став німецький педагог П.Наторп, який у праці «Соціальна педагогіка» стверджував, що індивідуальна самосвідомість ефективно формується в атмосфері людських взаємовідносин, де немає місця суперництва між дітьми. За Наторпом, індивід усвідомлює в першу чергу те, що хоче інший, або він сам, а далі шукає спосіб здійснити таке бажання. У взаєминах з іншими бажання особистості стає її волею.

Інший педагог Едвард Шпрангер з огляду на психологічні та ціннісні установки особистості виокремив шість варіантів типології людини: економічний (зі схильностями до господарської діяльності); теоретичний (прагне до наукової діяльності); естетичний (з тягою до мистецтва); соціальний (яскраво виражений альтруїст); політичний (що рветься до влади) і релігійний (з вираженим інтересом до релігії). Відповідно до типу людини, вважав педагог, потрібно добирати і шляхи впливу на неї [6].

Польський педагог Я.Корчак рахував, що у вихованні вихідним пунктом є особистість і благо дитини. Він закликав не забувати, що діти не тільки володіють особливими властивостями, але і рівні дорослим у своєму праві на повагу. Корчак застерігав від «однополярного» виховання, нагадуючи, що слід присвятити дитині не тільки добрі ідеали, а й прищепити опірність злу і конформізму.

Засновниця дошкільних установ М.Монтессорі розділяла ідеї про неприпустимість насильства над дітьми, поваги до особистості вихованців. Вона вважала, що у вихованні важливо сприяти розвитку природи дитини, а не її пригніченню. Педагог застерігала від необдуманого активного педагогічного втручання у розвиток вихованця, ґрунтуючись на ідеї спонтанного розвитку особистості. Заклик дитини до вчителя: «допоможи мені це зробити самому!» – ключовий у педагогіці Монтессорі. Основою навчання в дошкільному і молодшому шкільному віці вона вважала сенсорне виховання [6].

Третій напрям досліджень, який ми виокремили, пов'язаний з підходами до формування духовної особистості через засоби філософії – філософської педагогіки уявлень, яка в основному представлена роботами екзистенціалістів.

Наприклад, інтерес викликають дослідження Жана-Поля Сартра. Він пропагував ідеал людини, яка одухотворена і мисляча, здатна свідомо вибирати свій шлях у житті. З огляду на це він важливого значення надавав самовихованню людини. Помітний вплив на формування теорії формування духовних якостей особистості мали й роботи Адольфа Фер'єра. У своїх роздумах він підкреслював, що виховання повинно готувати не сухих інтелектуалів, а живих людей, що успішно діють у соціальному середовищі [6].

Таким чином, у розвитку теорії формування духовності особистості помітно виокремилися три підходи – релігійний, філософський і соціальний. У зарубіжній педагогічній думці вони взаємодоповнюють один одного. Ключовими ідеями робіт виступають: формування духовності особистості через релігійні засоби, а саме: через есхатологічне вчення; надання у виховному впливі ваги авторитету наставника; виховання особистості як індивідуальної істоти, що живе у суспільстві; недоцільність застосування примусу під час виховного впливу; вирішальна роль самоосвіти. Ці цінності є і сьогодні актуальними у зарубіжній педагогіці і практиці роботи зарубіжних релігійних шкіл.

Теоретичні виклади, проаналізовані нами, стали надбанням світової наукової думки. Вони виражають узагальнені підходи епохи до проблеми духовності особистості, її розвитку і тому прослідковуються у добре продуманій законодавчій базі стосовно релігійної освіти. Зокрема, це Міжнародні документи про свободу совісті і релігійних переконань. Важливим видається у цьому аспекті такий документ як Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. Наприклад, Стаття 18 документу підкреслює, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу змінювати свою релігію чи переконання та свободу сповідувати свою релігію чи переконання як

одноосібно, так і разом з іншими, публічно або приватно в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів. Право на загальну релігійну просвіту закріплено у статті 19 закону. Тут, зокрема, йде мова про свободу переконань людини і право на їх вільне вираження; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Торкається закон і прав батьків щодо вибору типу навчального закладу. Зокрема зазначено, що вони мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [5].

Для уникнення непорозумінь між людьми у декларації застережено, що усі зазначені вище права можуть обмежуватися через законодавство виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав та свобод інших й задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Захищені права і свободи людини Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод, яка підписана 4.11.1950 р. представниками держав – перших членів Ради Європи, і є основним документом Ради Європи.

У документі зазначається, що ніхто не повинен залучатися до примусової чи обов'язкової праці (за виключенням праці військового характеру). Конвенцією захищено право людини на свободу думки, совісті і релігії та переконання [5].

Ці ідеї є провідними і у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, який був прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації і приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН 16.12.1966 р., і набрав чинності 23.03.1976 р. Та у підсумковому акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінкі, 30 липня – 1 серпня 1975 р.); Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань [5].

За змістом останнього документа дитина захищена від будь-якої форми дискримінації на ґрунті релігії або переконань. Вона повинна виховуватися у дусі розуміння, терпимості, дружби між народами світу та загального братерства, поважання свободи релігій або переконань інших людей, а також з повним усвідомленням того, що її енергія та здібності мають присвячуватися служінню на благо інших людей. Особливого значення надано праву опікунів чи батьків опікуватися долею дитини.

Міжнародні закони втілилися у Конституціях різних держав. У них, зокрема, підкреслено, що релігійна освіта і виховання є важливими для формування духовності громадян і дітей зокрема, визначено місце предметів релігійного циклу у навчальному процесі.

Наприклад, у Норвегії, у статті 2 Конституції акцентується увага на тому, що "Євангельська лютеранська релігія є офіційною державною релігією. Громадяни, які сповідують цю релігію повинні виховувати своїх дітей як її послідовників"

У Єгипті "релігійне виховання – основний предмет в програмах системи державної освіти".

За Грецьким законодавством «освіта становить основне завдання держави. Воно включає моральне, культурне, професійне та фізичне виховання греків, а також розвиток їх національної та релігійної самосвідомості і формування їх як вільних і відповідальних громадян".

У Литовській республіці "державні навчально-виховні установи самоврядувань є світськими. В них за бажанням батьків провадиться навчання Закону Божого".

У Німеччині "...релігійне навчання є в державних школах, за виключенням не конфесійних, обов'язковим предметом. Без шкоди для права нагляду держави релігійне навчання проводиться відповідно до основних принципів релігійних громад. Жоден викладач не може бути зобов'язаний проти своєї волі вести релігійне навчання "[9].

Це далеко не вичерпний перелік держав у Конституції яких йде мова про релігійну освіту та виховання наступних поколінь. Очевидно державні мужі вбачають у релігії вагомий засіб формування громадянськості як центральної якості духовності.

На Україні також активно запроваджується зарубіжний досвід формування духовних якостей особистості засобами релігії через об'єднання Духовних богословських шкіл в Євро-Азіатську акредитаційну асоціацію (ЄААА), метою якої є підвищення якості християнської освіти до європейського рівня та виховання людини вірної Богу усім серцем, оновленим розумом і благочестивою поведінкою [13, с.151]. Усі християнські школи об'єднані однією метою і системою цінностей. Не дивлячись на різні богословські та педагогічні підходи, що склалися у богословських навчальних закладах, їх об'єднує біблійна істина, якою має наповнюватися уся діяльність християнських шкіл і європейська інтеграція [13, с.96]. Існує, меншою мірою, біля семи характеристик хорошої християнської школи, що дозволяють виховати вольову людину: неперервність і систематичність, пунктуальність, точність і ясність, скорпульозність, дисципліна, доцільність і слухняність. Слухняність передбачає підпорядкування Божій волі, особистому авторитету (батьки), встановленим у школі і церкві правилам і громадянській владі [13, с.121]. Особливо вагомим засобом у цій роботі вважають соціальне служіння. Вивчення соціальної діяльності церкви ХВС переконало, що віруючими проводиться великий масив різнопланової роботи саме у напрямі соціального служіння.

Робота у цьому напрямі розпочинається з теоретичних напрацювань, з навчання. На жаль, тут не дуже втішні результати. Аналіз літератури засвідчив, що на сьогодні навіть у науковій літературі не існує чіткого визначення поняття “соціальне служіння.” Частина конфесій під соціальною діяльністю розуміють роботу з вірними поза межами храмів. Інші сприймають діяльність у соціальній сфері одним із сучасних методів євангелізму. Під соціальним служінням також розглядається будь-яка форма діяльності церкви, розпочинаючи з служіння Богові у храмі, яке має своє продовження у повсякденному житті та зорієнтоване на вирішення тих проблем, які є суспільно значущими і торкаються усіх сфер людської діяльності: релігійної, економічної і політичної. Адже саме ці сфери і визначають всю повноту змісту людського буття.

Спільно з іншими християнськими конфесіями віруючі церкви ХВС відзначають релігійні свята, які не суперечать Євангельським засадам: спільною молитвою, спільними концертними заходами, спільною ходою, якщо це можливо у конкретних умовах. А також проводять спільні акції, з релігійними і громадськими організаціями, що стосуються збереження християнських цінностей у суспільстві, це: відстоювання своїх громадянських і релігійних прав і свобод, збереження життя від його зачаття і аж до природної смерті, збереження інституту сім'ї на основі християнських цінностей, збереження довкілля, турбота про здоров'я людини (пропаганда здорового способу життя і профілактика шкідливих звичок). Створення інформаційної мережі з інформування кожної помісної громади про проблеми, що виникають у суспільстві, до прикладу стихійні лиха, епідемії, що потребують також сприяння і підтримки церкви для їх вирішення.

Окремо доцільно розглянути соціальну діяльність церкви з особами, котрі належать до так званих груп ризику: особи без визначеного місця проживання, схильні до вживання алкоголю, наркомани, безпритульні діти, а також особи, що повернулися з місць позбавлення волі і потребують духовної і моральної підтримки. Тому в кожній із помісних церков по можливості створюються відділи для роботи з такими категоріями громадян. Головна мета подібних церковних закладів – допомога таким людям у їхній реабілітації, підвищенні соціального статусу, набуття матеріальної самостійності та психологічної стійкості. Створено мережу допомоги голодним (виїзні кухні, їдальні на постійно діючій основі, роздача одноразових пайків з товарами першої необхідності: продукти, одяг, засоби гігієни і т. ін.). Досить важлива в соціальному служінні церкви підтримка молоді у навчанні; здібну молодь, яка бажає навчатись, але не спроможна оплатити своє навчання, церква підтримує, по можливості, фінансово. Для дітей церквою Християн віри євангельської щороку організовується літній відпочинок у таборах з насиченою християнською програмою, яка у великій мірі сприяє застереженню від негативних впливів стихійних дитячих і молодіжних компаній. Там, де можливо і необхідно, при церквах

організовані дитячі садочки, що сприяє молодим сім'ям у вирішенні їх проблем на ранній стадії сімейного життя.

Важливим напрямом соціального служіння церкви християн віри євангельської є створення хоспісів – закладів для підтримки безнадійно хворих. Безперечно, в умовах держави розв'язання цієї проблеми потребує зусиль цілого ряду спеціалістів і доброго фінансового забезпечення. Тому, на жаль, вітчизняні хоспіси не задовольняють усі вимоги населення. Доцільною видається організація кризових центрів для проблемних сімей з психологічною, юридичною консультацією, для примирення членів сім'ї і подальшого її збереження. Не меншу роль відіграє функціонування передшлюбних консультативних мереж з метою настанов для побудови молодої сім'ї. Доцільно також звернути увагу на те, що християнська родина в усі періоди залишалася центром християнської освіти, але з часом їй на допомогу почали відкриватися недільні школи, церковні підліткові групи, товариства типу "Асоціації молодих християн", міжцерковні служіння і табори [4, с.143].

В Україні християнами церкви євангельської створені курси з економічних та юридичних питань для застереження населення від економічних ризиків і ліквідації правового нігілізму. Вбачаємо у їх розвитку перспективи і необмежені можливості співпраці церкви з суспільством [3].

Висновки. Результати дослідження переконують, що закордоном питання формування духовних якостей людини у процесі релігійної освіти є добре вивченими і аргументованими. Зарубіжний досвід, від теоретичних до законодавчих рекомендацій, втілюється у практику роботи зарубіжних релігійних шкіл. В Україні закордонний досвід такої діяльності широко пропагується представниками усіх конфесій. Організовані різні типи навчально-виховних установ забезпечують всебічний і гармонійний розвиток християн, а також сприяють вихованню духовних якостей громадян України.

Література

1. Грем Б. Четыре всадника Апокалипсиса (Откровение Иоанна Богослова) / Библи Грем. – Б.м.: Христианский мост, 1992. – 197 с.
2. Докаш В. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія / Віталій Докаш. – Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 544 с.
3. Малик В.Г. Конфесійна поліваріантність християнської есхатології / В.Малик... дис. на здоб. наук. ступеня канд. філос. наук за спец.09.00.11. – Чернівці, 2013. – 212 с.
4. Поколение для Христа / под ред. Ричарда Р. Данна и Марка Х.Сентера III. – Спб.: Христианское общество "Библия для всех", 2001. – 494 с.
5. Право на свободу совісті та його закріплення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.refine.org.ua
6. Правові акти на свободу совісті релігії і переконань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: subject.com.ua/philosophy/religion/33.html
7. Релігійна освіта в Україні як чинник формування громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: releducation.blogspot.com/2013/04/blog-post_235.html
8. Свобода релігій та віросповідання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.refine.org.ua
9. Словарь Нового Завета. Т. 2: Мир Нового Завета / [под ред. Крейга Эванса, Ральфа Мартина и Даниэля Рейда]. Серия "Современная Библистика". – Москва: Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2010. – 960 с.
10. Шевченко В.В. Конфесійна свідомість в системі цінностей цивілізованого світу / В.Шевченко // Українське релігієзнавство. – 2010. – № 56. – С. 46-61.
11. Ферстер Ф. Школа і характер: морально- педагогические проблемы школьной жизни / Ф.Фестер. – Спб., 1914. – 331 с.
12. Христианское образование /под ред. Алана Граустайна, Глена Шульца. – К.-Спб., 2001. – 280 с.
13. Швейцер А. Мистика апостола Павла [Електронний ресурс] / А.Швейцер. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Schw_Mist/16.php.

Formation of spiritual values youth means of religious education

The article presents the author's approach to the problem of formation of spiritual values in religious education. Illustrated experience, based on historical research, which are widely implemented in the training of qualified professionals to work with students different types of schools operating in Ukraine. The article focuses on the relevance of introducing foreign practices in local religious and secular schools.

Keywords: spiritual values, international experience, teacher, law, religion, social pedagogy, philosophy, social activities.

Надійшла до редакції 18.03.2015 р.